УДК 811. 512. 161: 378. 147

I. Кіндрась, канд, пед, наук Національна академія Служби безпеки України, Київ

ПСИХОЛОГІЧНІ, ПСИХОЛІНГВІСТИЧНІ ТА ЛІНГВІСТИЧНІ ОСНОВИ НАВЧАННЯ МАЙБУТНІХ ФІЛОЛОГІВ УСНОГО ТУРЕЦЬКОГО МОНОЛОГІЧНОГО МОВЛЕННЯ

Стаття присвячена дослідженню психологічних, психолінгвістичних та лінгвістичних основ навчання майбутніх філологів усного турецького монологічного мовлення. Зокрема, проаналізовано психологічну схему породження усного монологічного висловлювання, розглянуто основні функції процесу говоріння та лінгвістичні особливості усного турецького монологічного мовлення. Зроблено спробу створити теоретичне підґрунтя для розроблення методики навчання майбутніх філологів усного турецького монологічного мовлення.

Ключові слова: турецька мова, монологічне мовлення, психологічні характеристики породження монологічного висловлювання, лінгвістичні особливості усного монологічного мовлення.

Постановка проблеми. Розвинуті культурні, наукові й економічні відносини між Україною та Туреччиною, галузеві контакти у сферах туризму, торгівлі, книговидання, журналістики зумовлюють потребу суспільства у фахівцях, які володіють турецькою мовою (далі TM) не лише як засобом спілкування в повсякденному житті, а й як засобом професійної взаємодії співробітників, колег, партнерів. Це зумовило зацікавленість молоді в опануванні ТМ.

Мета навчання ТМ полягає у формуванні в студентів іншомовної комунікативної компетентності в усіх видах мовленнєвої діяльності, яка забезпечувала б їхні комунікативні потреби. Одним із найважливіших аспектів формування іншомовної комунікативної компетентності є формування усномовленнєвої компетентності та оволодіння її важливою складовою – монологічним мовленням (далі ММ). У контексті порушуваної теми актуальним є розроблення методики навчання майбутніх філологів усного турецького монологічного мовлення (далі УТММ). Розробляючи методику навчання УТММ, вважаємо за необхідне розглянути психологічні, психолінгвістичні та лінгвістичні основи навчання цього виду мовленнєвої діяльності, оскільки, за твердженням В. Скалкіна, ефективне навчання ММ може забезпечити лише спеціальна методика, у якій враховуються психологічні та психолінгвістичні аспекти продукування ММ [17, с. 3].

Мета статті – визначити психологічні та психолінгвістичні основи організації навчання майбутніх філологів УТММ.

Для досягнення поставленої мети окреслено завдання дослідження, саме: розглянути основні функції процесу говоріння та лінгвістичні особливості УТММ.

Стан дослідження. За останні роки як в теорії, так і на практиці вчені досягли певних результатів у вирішенні проблем навчання ММ на початковому рівні у вищій школі (О. Асадчих, М. Балабайко, Г. Беспалова, П. Болдирева) та молодших школярів (О. Гузь). Окрім того, обґрунтовано доцільність навчання професійно спрямованого та підготовленого ММ (О. Васильєва, Н. Драб, І. Самойлюкевич, Н. Соловйова). Визначився ряд напрямів формування іншомовної усномовленнєвої компетентності: науково представлено використання рольової та ділової ігор як засобів інтенсифікації навчання усного іншомовного спілкування (Г. Бородіна, Т. Доніч. О. Квасова. Г. Китайгородська. I. Кутай (I. Kutay)); розглянуто доцільність навчання ММ з використанням автентичних художніх фільмів (В. Пащук, О. Тимошенко); визначено основи навчання ММ із застосуванням відеофонограм (О. Чужик); розроблено типологію відеофонограм та визначено технологію поетапного навчання іншомовного спілкування з використанням відеофонограм (Н. Бичкова, Н. Бориско).

Хоча певним аспектам навчання ММ майбутніх філологів присвячено дослідження багатьох учених, переважна більшість сучасних наукових робіт охоплює навчання цього виду мовленнєвої діяльності на матеріалі романських і германських мов. Питання навчання УТММ потребує ґрунтовнішого наукового дослідження.

Виклад основних положень. У психологічній літературі зазначено, що психологічними характеристиками породження ММ є організованість, цілеспрямованість, розгорнутість, довільність, які реалізуються в таких якісних характеристиках монологічного висловлювання (далі МВ): тематичність, інформативність, інтенціональність, ситуативність [1; 2; 4; 5; 6; 10; 15].

Організованість забезпечує вміння правильно планувати МВ; визначати його комунікативну мету; підпорядковувати окремі частини MB загальній меті [2, с. 14].

Цілеспрямованість базується на вмінні реалізовувати комунікативний намір (далі КН) відповідно до умов спілкування та комунікативних завдань. Цілеспрямованість забезпечує такі вміння: визначати КН відповідно до ситуації спілкування; визначати структуру та шляхи реалізації КН: здійснювати висловлювання відповідно до КН; модифікувати висловлювання відповідно до ситуації спілкування [2, с. 14].

Розгорнутість реалізується вміннями дотримуватися логіко-часової послідовності викладу подій; деталізації думки; висловлення свого ставлення до подій, про які йдеться мова [2, с. 16].

Довільність реалізується у вміннях оформляти комунікативні плани адекватними мовленнєвими засобами і їх реалізувати за допомогою відповідних мовленнєвих засобів [1, с. 31].

Тематичність – це співвіднесеність висловлювання з будь-якою темою, яка, у свою чергу, розпадається на ряд підтем або мікротем [1, с. 31].

Послідовність і логічність реалізуються в розвитку ідеї основної фрази шляхом уточнення думки, доповнення до неї, пояснення, обґрунтування тощо. Логічність – це послідовне розташування елементів висловлювання, підпорядкованих меті [19, с. 14].

ММ щільно пов'язане із інтелектуальною діяльністю студента, адже воно не спирається на вже сформовані навички. Саме тому важливими є процеси породження і сприймання висловлювання, які здійснюються у навчанні. Ці процеси детально досліджено вченимипсихолінгвістами, психофізіологами, психологами, серед яких: Л. Виготський [4], М. Жинкін [5], І. Зимня [7; 8], О. Леонтьєв [10; 11] та інші.

Ознайомившись із науковими роботами у галузі психології, було виявлено, що існує декілька моделей породження УМВ, які складаються із трьох рівнів, фаз, які переходять одна в одну [4; 5; 7; 8; 10; 11]. Повна схема породження усного монологічного висловлювання (далі УМВ) вперше була розроблена Л. Виготським, який підкреслює, що процес породження УМВ - це не просто оформлення готової думки в слово і не тільки вираз думки в слові, а це послідовне вчинення її самої за допомогою слова. Процес породження УMB, за

Л. Виготським, здійснюється від мотиву, що породжує будь-яку думку, до оформлення самої думки та втілення її у внутрішньому слові, потім – у значеннях слів [4, с. 206]. Розвиваючи цю основоположну для всіх мовних досліджень схему, різні автори розробляють ті чи інші ланки ланцюга породження УМВ, запропонованого Л. Виготським [4, с. 206]. Так, у роботах О. Леонтьєва, на основі проведеного ним теоретичного аналізу та узагальнення існуючих психолінгвістичних схем породження УМВ, було визначено структуру будь-якої моделі породження мовлення. Ця структура, 38 О. Леонтьєвим, складається з таких етапів: мотивації висловлювання; задуму, плану; здійснення задуму (реалізації плану) й етапу зіставлення реалізації задуму із самим задумом [10; с. 6].

Відповідно до функціонально-психологічної схеми, запропонованої І. Зимньою, модель породження УМВ складається з трьох рівнів: *мотиваційного, формувального* та *реалізаційного* [8, с. 69]. Розглянемо детальніше сутність цих рівнів породження УМВ.

Перший рівень процесу породження УМВ – мотиваційний – це взаємодія потреби у спілкуванні, мотивів та комунікативного наміру (КН). При цьому мотив – це те, що пояснює характер певної мовленнєвої дії, тоді як КН виражає, яку комунікативну мету переслідує мовець, плануючи МВ. КН визначає роль мовця як учасника спілкування і позначає конкретну мету його висловлювання. Саме тому КН стає об'єктом навчання в процесі формування вмінь говоріння [8, с. 71].

Як зазначав Н. Жинкін, КН є необхідною умовою здійснення будь-якого комунікативного акту. КН є тим планом змісту, або "означуваним", що реалізується в різних мовних вчинках [5, с. 87].

Розглядаючи мотиваційний рівень процесу формування і формулювання думки за допомогою мови, необхідно відзначити тісний зв'язок і взаємозумовленість мотиву як потреби і КН. При цьому він є імпульсом або "запусковим механізмом" всього процесу говоріння. На цьому рівні породження УМВ мовець знає тільки про що, а не як говорити. Він знає загальний предмет або тему висловлювання і форму взаємодії зі слухачем. Те, що сказати, усвідомлюється мовцем у самому процесі говоріння [8, с. 71].

Другий рівень процесу породження УМВ – формувальний – відповідає за формування думки – предмета говоріння. Цей рівень відповідає за логічну послідовність і синтаксичну правильність мовного висловлювання, що особливо слід врахувати при навчанні ММ. Цей рівень неоднорідний і може бути представлений двома взаємопов'язаними фазами – змістоутворюючої та формувальної. Це одночасний процес формування і формулювання думки за допомогою мови в умовах усного висловлювання [8, с. 73].

Змістоутворююча фаза продукування УМВ формує і розгортає загальний задум мовця, формуючи змістовне висловлювання. Змістоутворююча фаза пов'язана з формуванням змісту висловлення. На цій фазі процесу породження УМВ діє критерій усвідомлення. На змістоутворюючій фазі формувального рівня проявляється весь лінгвістичний досвід мовця, відчуття мови і знання умов і правил вживання її одиниць. Важливо відзначити, що ця фаза породження УМВ актуалізує семантичний комплекс або семантичне поле. Семантичний комплекс – це зв'язаність слів [8, с. 74].

Вибір потрібних елементів цього комплексу здійснюється в плані лексичного оформлення висловлювання на рівні формування у фазі формулювання [8, с. 74]. У процесі оволодіння іноземною мовою (далі ІМ) просторово-понятійна схема, яка сформована засобами рідної мови, видозмінюється, поняття уточнюється, розширюється або навіть може диференціюватися. Якщо ж врахувати, що всі слова в лексичному запасі людини взаємопов'язані, то зв'язок між словом рідної та іноземної мов залучає іншомовне слово в уже усталений семантичний комплекс [8, с. 75].

Можна вважати, що весь рівень і особливо фаза змістоутворення можуть бути співвіднесені з процесом програмування мовного висловлювання. Початковим моментом програмування є задум. При цьому задум визначає мету, закладену в мотиві певної мовної дії. А "програма" розкриває "задум". Вона об'єднує в собі відповідь на питання, що сказати, в якій послідовності і як сказати [8, с. 77].

Не менш важливим для всього процесу породження УМВ є *третій рівень – реалізаційний*. Це рівень, який відповідає за досягнення мети, поставленої на мотиваційно-спонукальному рівні. На цьому рівні здійснюється оформлення задуму шляхом відбору мовних засобів - граматичних структур, лексики, які реалізують задум спочатку у внутрішньому мовленні, де створюється потенціальна мовленнєва схема ви-Навіть словлювання. при безпосередньому повідомленні своїх думок у момент їх виникнення і вираження їх у зовнішньому мовленні все ж передує поява мовленнєво-моторних імпульсів, які, хоча й на долю секунди, випереджають вимову слів. Далі має місце включення голосового апарату, і сформоване висловлювання шляхом артикуляції та інтонування втілюється у зовнішньому (озвученому) мовленні. Процес породження УМВ супроводжується слуховим контролем, завдяки чому постійно здійснюється зворотний зв'язок, що узгоджує висловлювання із задумом [8, с. 79].

У цій схемі породження УМВ всі компоненти і рівні взаємозумовлені і взаємопов'язані. Наприклад, мотив і КН, реалізуючись в задумі, утворюють одну міжрівневу єдність; артикуляційна програма і артикуляція – другу. Змістоутворююча і формувальна фази являють собою внутрішньорівневу єдність. У той же час вся схема – це взаємодія всіх компонентів, що приводяться в дію зовнішнім впливом, безпосереднім або опосередкованим через внутрішній світ [8, с. 80].

Розглянемо як можуть бути використані знання процесу породження УМВ у навчанні УТММ.

Ми поділяємо думку О. Ковтун про те, що схематичне уявлення цього процесу допомагає викладачеві зрозуміти, на якому етапі процес формування і формулювання думки студента порушується та проконтролювати МВ студентів, виявити помилки, на які слід звернути увагу [9; с. 109].

Функціонально-психологічна схема породження УМВ визначає провідну роль потреби – предмета, тобто мотиву та КН в цьому процесі [8, с. 82]. Якщо в процесі навчання УТММ студент не відчуває потреби у висловлюванні ТМ, то це не сприяє готовності до МВ, що, в свою чергу, ускладнює актуалізацію іншомовних засобів. Якщо студент не має чіткого КН, то він не може здійснити адекватне ситуації смислове членування фрази, тобто, він не може продукувати МВ. Отже, описана вище схема породження УМВ допомагає викладачеві усвідомити, в якій ланці цього процесу формуються ті чи інші одиниці МВ. КН формує синтагми "тема – рема", задум визначає "початкові" логіко-граматичні структури, лексичні функції вирішуються просторовопонятійною схемою, а артикуляційна програма задає склад і синтагму [8, с. 80].

У процесі розроблення будь-якої методики навчання ІМ важливими є лінгвістичні особливості того виду мовленнєвої діяльності, навчання якого є метою цієї методики. Так, як метою нашого дослідження є розроблення методики навчання УТММ, вважаємо доцільним розглянути лінгвістичні особливості ММ.

У науковій літературі можна зустріти велику кількість визначень ММ. Так, на думку Ю. Пассова, не слід розрізняти монологічне та діалогічне мовлення, а потрібно виокремлювати висловлювання різних рівнів – на рівні слова, словосполучення, фрази, надфразової єдності та тексту. З іншого боку, існує спілкування, тобто взаємодія з іншими людьми [14, с. 23].

За визначенням В. Скалкіна, монолог – це достатньо розгорнуте висловлювання однієї особи, яке складається із серії фраз (речень), між якими є логічний зв'язок [17, с. 6].

Услід за О. Бігич під ММ розуміємо усномовленнєву форму спілкування, що передбачає зв'язне і неперервне висловлювання однієї особи, яке звернене до одного або декількох слухачів, співрозмовників (іноді до самого себе) [3, с. 340].

Погляди науковців з приводу класифікації МВ також неоднозначні. Так, за класифікацією В. Скалкіна усне МВ поділяється на: повідомлення, опис, розповідь, роздум та переконання [17, с. 21].

У сучасній методичній літературі зазначається, що залежно від комунікативної функції та характеру логікосинтаксичних зв'язків між реченнями виділяють монолог-опис (далі МО), монолог-розповідь (далі МРП) і монолог-роздум (далі МРД) [3, с. 168].

МО – це найпростіший за своїми комунікативними функціями та характером логіко-синтаксичних зв'язків між реченнями констатуючий тип MB, у якому стверджується існування або відсутність будь-яких ознак в об'єкті [3, с. 169].

МО складається з зачину, основної частини опису та кінцівки. Зачин являє собою об'єкт аналізу, основна частина опису надає характеристуку об'єкту, кінцівка підводить слухача до обґрунтування об'єкта [13, с. 169].

Синтаксичною особливістю МО ТМ є переважне використання простих і складносурядних речень з переліково-приєднувальним і послідовно-приєднувальним зв'язком, граматичних структур із зворотом таких видочасових форм як: теперішньо-майбутній час (*Geniş zaman*), теперішній час на – *yor* (*Şimdiki zaman*), минулий категоричний час (*Görülen geçmiş zaman*). Реальність явищ в описі передається дійсним способом. Наприклад: Bu evi yapan usta Bursaya gitti (Görülen geçmiş zaman) [20, с. 425]. Yengeyle de nikahlarının yapıldığını bildiriyor (Şimdiki zaman) [20, с. 616]. Her sabah kahve içer (Geniş zaman) [20, с. 637].

За визначенням В. Скалкіна, МРП – це послідовний виклад подій, опис ситуацій, пригод [17, с. 21]. У МРП кожна подія пов'язана з іншою, кожна наступна подія відбувається після попередньої, створюючи ряди подій [18, с. 21].

За Г. Матковською МРП – це композиційно-мовленнєва форма, метою якої є передача послідовності ряду подій або переходу предмету з одного стану в інший. Універсальною ознакою розповіді є динамічність, оскільки у висловлюванні використовуються дієслова, що передають послідовність подій і їхній розвиток [12, с. 179].

О. Бігич зазначає, що МРП – *динамічний тип* це тип MB, у якому розповідається про розвиток подій, пригод, дій чи станів [3, с. 350]. Розповідь складається із зачину, основної частини та висновків. Зачин – це об'єкт, який має часову протяжність. В основній частині фіксуються певні стадії формування об'єкта в хронологічній послідовності, а у висновках – результат процесу розвитку та визначення його значення [1, с. 36].

Головним засобом вираження часової послідовності подій у МРП ТМ є такі видо-часові форми дієслова як минулий категоричний час (Görülen geçmiş zaman), давноминулий час турецької мови (Duyulan geçmiş zamanın hikayesi); сполучники, сполучникові прислівники та адвербіалії о zaman, форма на – dan / den beri – 'з...', bir gün 'одного дня', o gün 'moго дня', sonra 'після', sabahleyin 'вранці', akşamleyin 'веечері', dün 'вчора', birinci 'перший' [20, с. 532]. Наприклад: On beş günden beri köyden köye dolaşıyoruz 'протягом 15-ти днів я ходив з села в село' [20, с. 44]. O akşam işimden erken çıkabilmiştim 'moго вечора я міг вийти раніше з роботи' [20, с. 166]. O gün ilk sıcaktı 'того дня було вперше спекотно' [20, с. 189]. Bir gün bunu anladım 'одного разу я це зрозумів' [20, с. 581].

Для МРП ТМ характерні прості і складнопідрядні речення з підрядними часу та використанням таких граматичних конструкцій як: афікс -ki; дієприслівникова форма на - ир; дієприслівникова форма на -arak; післяіменник іçіп; конструкція -mak üzere [16, с. 123]. У розповіді про минулі події (дії, випадки) в основному вживаються часові форми Dolayılı geçmiş zaman і рідше Görülen geçmiş zaman 'минулий категоричний час' [20, с. 216]. Про те, що відбувається звичайно в тих чи інших ситуаціях вживаються часові форми Genis zaman 'теперішньо-майбутній час' і Şimdiki zaman 'теперішній час на -yor' [20, с. 637]. У розповіді про майбутні події використовується Gelecek zaman 'майбутнійкатегоричний' [20, с. 637].

За Г. Матковською МРД – це композиційномовленнєва форма, що відповідає формі абстрактного мислення, яка в свою чергу виконує особливе комунікативне завдання – надати мовленню аргументований характер, тобто дійти логічним шляхом до нового судження або аргументувати сказане раніше. В структурі роздуму виділяють три головні складові: тезу, доказ (аргументацію) і висновок у формі узагальнення [12, с. 179].

О. Бігич зазначає, що МРД спирається на умовиводи як процес мислення, в ході якого на основі вихідної тези / судження робиться певний висновок. У ході роздуму завжди вирішується певна проблема і ця проблема є предметом роздуму [3, с. 351]. МРД має позачасовий, глобальний та узагальнюючий характер і відображає точку зору мовця. У вузькому значення МРД – це композиційно-мовленнєва форма, що послідовно виражає причинно-наслідкові відношення між судженнями. Ця форма демонструє хід думки мовця й шлях вирішення проблеми [12, с. 179]. Для роздуму характерний причинно-наслідковий зв'язок між реченнями [3, с. 351]. У МРД ТМ переважно вживаються складнопідрядні речення з підрядними означальними конструкціями на -dik / -acak та підрядними причини і наслідку dan dolayı. yağmurun Наприклад: Sen yağacağını nereden biliyorsun? [16, c. 78]. Ailem çok fakir olduğundan dolayı yüksek eğitimi almadım ve hemen çalışmaya başladım [16, с. 53]. Для роздуму ТМ характерне використання умовного способу або умовної модальності (-sa / -se), яка використовується для передачі дії, яка відбувається / відбулася / відбудеться / має відбутися за певної умови. Наприклад: Üniversiteyi bitirseymiş doktor olacakmış. Hava soğuksa dışarı çıkmayın. Araba gezdirseydim sizi sürmeyi bilirdim [16, c. 93].

Висновки. Розглянувши психологічні, психолінгвістичні та лінгвістичні основи навчання майбутніх філологів УТММ, підсумуємо, що УТММ характеризується певними психологічними і мовними особливостями, які викладач має враховувати під час навчання цього виду мовленнєвої діяльності. Проаналізована нами психолопородження УМВ, запропонована гічна схема I. Зимньою, дозволяє не лише наочно представити процес говоріння, але й визначити шляхи його навчання, оскільки уявлення всього процесу формування і формулювання думки сприяє чіткішому розмежуванню трьох компонентів висловлювання самої думки (предмета говоріння), засобів (мови) і способу (мовлення). Цілком очевидно, що якщо іншомовні засоби (лексичні, граматичні) правильно семантизувати, то це може сприяти формуванню думки ТМ.

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів проблеми. Подальший науковий пошук може бути спрямований на розроблення підсистеми вправ для навчання майбутніх філологів УТММ з урахуванням схарактеризованих у цій публікації психологічних УМВ і мовних особливостей усного турецького монологічного мовлення.

Список використаних джерел

1. Асадчих О. В. Методика навчання студентів мовних спеціальностей усного японського монологічного мовлення на початковому етапі : дис... канд. пед. наук: 13.00.02 / Асадчих Оксана Василівна ; Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. – К., 2007. – 253 с.

2. Балабайко М. С. Обучение структуре монологического высказывания на 1 курсе филологического факультета (на матери але английского языка): Автореф. Дис. ... канд.. пед.. наук: 13.00.02. / Воронежский гос. Пед. ин-т. – Воронеж, 1973. – 20 с.

 Бігич О. Б. Методика навчання іноземних мов і культур: теорія і практика : підруч. для студентів класич., пед. і лінгвіст. ун-тів / О. Б. Бігич, Г. Е. Борецька, Н. Ф. Бориско, С. В. Гапонова, Н. В. Майєр. – Київ : Ленвіт, 2013. – 590 с.

4. Выготский Л. С. Мышление и речь – 5 изд., испр., – М.: Лабиринт, 1999. – 351 с.

5. Жинкин Н. И. Психологические особенности спонтанной речи // Иностр. языки в школе. – 1965. – № 4. – С. 2–11.

6. Запорожченко Г. П. Навчання усного монологічного мовлення на 1 курсі мовного ВУЗУ // Методика преподавания иностранных языков: Республиканский научно-методический сборник. 9-й выпуск / Г. П. Запорожченко. – К. : Радянська школа, 1980. – 122 с.

7. Зимняя И. А. Психологические аспекты обучения говорению на иностранном языке. – М. : Просвещение, 1985. – 160 с.

8. Зимняя, И. А. Функциональная психологическая схема формирования и формулирования мысли посредством языка / И. А. Зимняя // Исслед. речевого мышления в психолингвистике / отв. ред. Е. Ф. Тарасов. – М. : Наука, 1985. – 220 с.

 Ковтун О. В. Мовленнева діяльність як категорія лінгводидактики / О. В. Ковтун // Науковий вісник Південноукраїнського державного педагогічного університету ім. К. Д. Ушинського (зб. наук. праць). – Вип. 1-2. – Одеса : ПДПУ ім. К. Д. Ушинського, 2009. – С. 103–112.

10. Леонтьев А.А. Внутренняя речь и вопросы грамматического порождения высказывания // Вопросы порождения речи и обучения языку: [Сборник статей] / Под ред. А. А. Леонтьева. – М.: МГУ, 1967. – С. 6–16.

11. Леонтьев А. А. Внеязыковая обусловленность речевого акта и некоторые вопросы обучения иностранному языку // Иностр. языки в школе. – 1968. – № 2. – С. 29–42.

12. Матковська Г.О. Лінгвостилістичні особливості композиційномовленнєвих форм художнього тексту / Г.О. Матковська // Наукові записки [Національного університету "Острозька академія"]. Сер. : Філологічна. – 2013. – Вип. 39. – С. 178–181.

13. Ніколаєва С. Ю. Методика викладання іноземних мов у середніх навчальних закладах: підруч. – 2-ге вид. випр. і перероб. / [кол. авторів під керівн. С. Ю. Ніколаєвої]. – К. : Ленвіт, 2002. – 328 с.

14. Пассов Е.И. Теоретические основы обучения иноязычному говорению. Воронеж: Изд-во Воронежского гос. ун-та, 1983. – 199 с.

 Пащук В. С. Навчання студентів мовних спеціальностей усного англійського монологічного мовлення з використанням автентичних художніх фільмів: Автореф. Дис.. канд. пед. наук: 13.00.02 / КНЛУ. – К., 2002. – 21 с.

16. Прушковська І. В. Комунікативна граматика турецької мови (для студентів-тюркологів першого року навчання) / І. В. Прушковська, Т. В. Нікітюк; КНУ імені Тараса Шевченка, Інститут філології – К.: Assistant-promoreklama, 2012. – 409 с.

17. Скалкин В. Л. Основы обучения устной иноязычной речи. – М.: Русс. язык, 1981. – 248 с.

18. Скалкин В. Л. Системность и типология упражнений для обучения говорению // Иностр. языки в школе. – 1979. – №2. – С. 19–25.

19. Собесская В. В. Совершенствование устной монологической речи студентов 4 курса на функционально-содержательной основе (немецкий язык как вторая специальность): Дис... канд. пед. наук: 13.00.02. – Л., 1987. – 254 с.

20. Banguoğlu T. Türkçenin Grameri. – Ankara, Türk Dil Kurumu. – 2007. – 700 s.

References

1. Asadchyx O. V. Metodyka navchannya studentiv movnyx specialnostej usnogo yaponskogo monologichnogo movlennya na pochatkovomu etapi : dys... kand. ped. nauk: 13.00.02 / Asadchyx Oksana Vasylivna ; Kyyivskyj nacionalnyj un-t im. Tarasa Shevchenka. – K., 2007. – 253 s.

 Balabajko M. S. Obuchenye strukture monologycheskogo vyskazyvanyya na 1 kurse fylologycheskogo fakulteta (na matery ale anglyjskogo yazyka): Avtoref. Dys.... kand.. ped.. nauk: 13.00.02. / Voronezhskyj gos. Ped. yn-t. – Voronezh, 1973. – 20 s.

3. Bigych O. B. Metodyka navchannya inozemnyx mov i kultur: teoriya i praktyka : pidruch. dlya studentiv klasych., ped. i lingvist. un-tiv / O.B. Bigych, G.E. Boreczka, N.F. Borysko, S. V. Gaponova, N.V. Majyer. – Kyyiv : Lenvit, 2013. – 590 c.

Vygotskyj L. S. Myshlenye y rech – 5 yzd., yspr., – M.: Labyrynt, 1999.
– 351 s.

5. Zhynkyn N. Y. Psyxologycheskye osobennosty spontannoj rechy // Ynostr. yazyky v shkole. – 1965. – # 4. – S. 2–11.

6. Zaporozhchenko G. P. Navchannya usnogo monologichnogo movlennya na 1 kursi movnogo VUZU // Metodyka prepodavanyya ynostrannyx yazykov: Respublykanskyj nauchno-metodycheskyj sbornyk. 9-j vypusk / G. P. Zaporozhchenko. – K. : Radyanska shkola, 1980. – 122 s.

 Zymnyaya Y. A. Psyxologycheskye aspekty obuchenyya govorenyyu na ynostrannom yazyke. – M. : Prosveshhenye, 1985. – 160 s.
Zymnyaya Y. A. Funkcyonalnaya psyxologycheskaya sxema

8. Zymnyaya Y. A. Funkcyonalnaya psyxologycheskaya sxema formyrovanyya y formulyrovanyya mysly posredstvom yazyka / Y.A. Zymnyaya // Yssled. rechevogo myshlenyya v psyxolyngvystyke / otv. red. E. F. Tarasov. – M. : Nauka, 1985. – 220 s.

9. Kovtun O. V. Movlennyeva diyalnist yak kategoriya lingvodydaktyky / O. V. Kovtun // Naukovyj visnyk Pivdennoukrayinskogo derzhavnogo pedagogichnogo universytetu im. K. D. Ushynskogo (zb. nauk. pracz). – Vyp. 1-2. – Odesa : PDPU im. K. D. Ushynskogo, 2009. – S. 103–112.

10. Leontev A. A. Vnutrennyaya rech y voprosy grammatycheskogo porozhdenyya vyskazyvanyya // Voprosy porozhdenyya rechy y obuchenyya yazyku: [Sbornyk statej] / Pod red. A. A. Leonteva. – M.: MGU, 1967. – S. 6–16.

11. Leontev A. A. Vneyazykovaya obuslovlennost rechevogo akta y nekotorye voprosy obuchenyya ynostrannomu yazyku // Ynostr. yazyky v shkole. – 1968. – # 2. – S. 29–42.

12. Matkovska G. O. Lingvostylistychni osoblyvosti kompozycijnomovlennyevyx form xudozhnogo tekstu / G. O. Matkovska // Naukovi zapysky [Nacionalnogo universytetu "Ostrozka akademiya"]. Ser. : Filologichna. – 2013. – Vyp. 39. – S. 178–181.

13. Nikolayeva S. Yu. Metodyka vykladannya inozemnyx mov u serednix navchalnyx zakladax: pidruch. – 2-ge vyd. vypr. i pererob. / [kol. avtoriv pid kerivn. S. Yu. Nikolayevoyi]. – K. : Lenvit, 2002. – 328 s.

14. Passov E. Y. Teoretycheskye osnovy obuchenyya ynoyazychnomu govorenyyu. Voronezh: Yzd-vo Voronezhskogo gos. un-ta, 1983. – 199 s.

15. Pashhuk V. S. Navchannya studentiv movnyx speczialnostej usnogo anglijskogo monologichnogo movlennya z vykorystannyam avtentychnyx xudozhnix filmiv: Avtoref. Dys.. kand. ped. nauk: 13.00.02 / KNLU. – K., 2002. – 21 s.

 Prushkovska I. V. Komunikatyvna gramatyka tureczkoyi movy (dlya studentiv-tyurkologiv pershogo roku navchannya) / I. V. Prushkovska, T. V. Nikityuk; KNU imeni Tarasa Shevchenka, Instytut filologiyi – K.: Assistant-promoreklama, 2012. – 409 s.

17. Skalkyn V. L. Osnovy obuchenyya ustnoj ynoyazychnoj rechy. – M.: Russ. yazyk, 1981. – 248 s.

 Skalkyn V. L. Systemnost y typologyya uprazhnenyj dlya obuchenyya govorenyyu // Ynostr. yazyky v shkole. – 1979. – #2. – S. 19–25.
Sobesskaya V. V. Sovershenstvovanye ustnoj monologycheskoj

19. Sobesskaya V. V. Sovershenstvovanye ustnoj monologycheskoj rechy studentov 4 kursa na funkcyonalno-soderzhatelnoj osnove (nemeczkyj yazyk kak vtoraya specyalnost): Dys... kand. ped. nauk: 13.00.02. – L., 1987. – 254 s.

20. Banguoğlu T. Türkçenin Grameri. – Ankara, Türk Dil Kurumu. – 2007. – 700 s.

Надійшла до редколегії 22.09.16

I. Kindras PhD, Senior Lecturer

National Academy of Security Service of Ukraine, Kyiv, Ukraine

PSYCHOLOGICAL, PSYCHOLINGUISTIC AND LINGUISTIC GROUNDS OF TEACHING FUTURE PHILOLOGISTS OF ORAL TURKISH MONOLOGICAL STATEMENTS

The article investigates the psychological, linguistic and psycholinguistic grounds of teaching future philologists of oral turkish monological statements. In particular, the basic features of the speaking process and linguistic features of Turkish oral monological statements are analyzed in the article. An attempt to create a theoretical basis for the development of teaching methods of Turkish oral monological statements for future philologists.

Analysis of the literature on psychology showed that psychological characteristics of the production of oral monological statements are orderliness, purposefulness, minuteness, arbitrariness implemented in such qualitative characteristics of monologue statements as arbitrariness, arbitrariness, intentionality and situationality. According to the functional and psychological scheme of production oral monological statements it consists of three levels such as motivational, forming and implementational. We consider the linguistic features of Turkish oral monological statements. description, narration and thought. The monologue description of

We consider the linguistic features of Turkish oral monological statements. description, narration and thought. The monologue description of Turkish is characterized by: 1) simple compound (coordinated) sentences; 2) forms of verbs such as geniş zaman, şimdiki zaman, görülen geçmiş zaman; 3) valid method in the transmission of the reality of phenomena. The monologue narration characterized by the following linguistic features: 1) simple and complex sentences with subordinate of time; 2) grammatical structures: affix -ki; adverbial-participial form on -arak; postposition için; construction -mak üzere; 3) aspectual-temporal forms of verbs: görülen geçmiş zaman, gelecek zaman, duyulan geçmiş zamanın hikayesi; 4) conjunctions and conjunction adverbs such as: o zaman, a construction – dan / den beri, bir gün, o gün, sabahleyin, akşamleyin, dün, birinci. The monologue thought of Turkish is characterized by: 1) complex sentences with subordinate of causes and consequences -dan dolay; 2) subordinate structures -dk/-acak; 3) subjunctive -sa /-se.

Keywords: Turkish, monological statements, psychological characteristics of production monological statements, linguistic features of oral monological statements.

И. Киндрась канд. пед. наук, ст. препод.

Национальной академии Службы безопасности Украины, Киев, Украина

ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ, ПСИХОЛИНГВИСТИЧЕСКИЕ И ЛИНГВИСТИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ОБУЧЕНИЯ БУДУЩИХ ФИЛОЛОГОВ УСТНОЙ ТУРЕЦКОЙ МОНОЛОГИЧЕСКОЙ РЕЧИ

Статья посвящена исследованию психологических, психолингвистических и лингвистических основ обучения будущих филологов устной турецкой монологической речи. В частности, проанализировано психологическую схему порождения устной монологической речи, рассмотрены основные функции процесса говорения и лингвистические особенности устной турецкой монологической речи. Сделано попытку создать теоретическую почву для разработки методики обучения будущих филологов устной турецкой монологической речи.

Ключевые слова: турецкий язык, монологическая речь, психологические характеристики порождения монологического высказывания, лингвистические особенности устной монологической речи.

Відомості про автора

Кіндрась Ірина Володимирівна – кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри східних мов навчально-наукового центру мовної підготовки Національної академії Служби безпеки України

Контактна інформація: pogrebnyak-irina@mail.ru

Киндрась Ирина Владимировна – кандидат педагогических наук, старший преподаватель кафедры восточных языков учебно-научного центра языковой подготовки Национальной академии Службы безопасности Украины, Украина, Киев Контактная информация: pogrebnyak-irina@mail.ru

Kindras Iryna – Candidate of Pedagogical Sciences, senior lecturer in the department of Oriental languages of teaching and scientific language training center of the National Academy of Security Service of Ukraine, Kyiv, Ukraine

Contact information: pogrebnyak-irina@mail.ru

УДК 364(477)(075.8)

А. Конончук, канд. пед. наук, доц., докторант Чернігівський національний педагогічний університет імені Т. Г. Шевченка, Чернігів

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ПІДГОТОВКИ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ ДО ПРОВЕДЕННЯ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

У статті обґрунтовуються теоретичні засади професійної підготовки соціальних працівників до наукових досліджень у контексті здійснення базових професійних функцій як необхідної умови підвищення рівня їх професійної компетентності. Аналізується сутність дослідницької та прогностичної функції соціального працівника у професійній діяльності. Визначаються особливості наукових досліджень у сфері соціальної роботи. Розкриваються взаємозв'язки особливостей соціальних досліджень із загальними підходами до наукових досліджень, зокрема, змістовно охарактеризовано їх задачі, функції, етапи.

Ключові слова: професійна підготовка, соціальний працівник, соціальна проблема, діагностична функція, прогностична функція, наукове дослідження, соціальне дослідження, теоретико-методологічні засади наукових досліджень у сфері соціальної роботи, особливості наукових досліджень у сфері соціальної роботи.

Постановка проблеми. В умовах інтенсивного розвитку суспільства, змін пріоритетів у соціумі, характері та формах соціальних відносин, зростає роль та значимість професійної підготовки фахівців соціальної роботи. Сьогоднішні очікування від рівня підготовки майбутніх соціальних працівників становлять не лише систему знань з певних галузей, але й вміння планувати, організовувати та здійснювати науковий пошук для ефективного вирішення соціальних проблем теоретичного і практичного характеру, здатність мислити творчо, доцільно використовувати нову наукову інформацію, що у значній мірі визначатиме їх майстерність у професійній діяльності. Це потребує впровадження у професійну підготовку студентів не лише елементів наукових досліджень, пов'язаних з досвідом апробації окремих емпіричних методів у сфері актуальних соціальних проблем, але й теоретично обґрунтованих методологічних засад дослідження сучасної теорії і практики соціальної роботи. Досконале і усвідомлене володіння системою методів наукового пізнання, вміння знаходити причиннонаслідкові зв'язки, встановлювати тенденції, закономірності і взаємозалежності стає можливим за умови всебічного вивчення та аналізу соціальних проблем (явищ, ситуацій, обставин тощо), інноваційного розв'язання неординарних професійних завдань.